

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-3>

УДК 331.104:004:334

JEL J20, J30

Л. К. Семів

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та соціального забезпечення Навчально-наукового інституту економічних та соціальних відносин Університету банківської справи, м. Львів

e-mail: semivlubov@gmail.com.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1219-1970>

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ

Перевірено наукову гіпотезу щодо впливу складових інформаційного середовища на розширення можливостей людського розвитку. За вибіркоvim обстеженням умов життя домогосподарств України та областей Карпатського регіону з'ясовано тенденції в українському інформаційному просторі щодо рівня впровадження інформаційних технологій у сфері людського життя. Проаналізовано напрями використання послуг мережі «Інтернет» домогосподарствами для залучення населення до різних сфер суспільної діяльності та їхній вплив на людський розвиток областей Карпатського регіону. Аналіз показав суттєве скорочення частки домогосподарств, які користуються інтернетом для навчання та освіти, а також скачування програмного забезпечення. Великі резерви щодо розширення людського розвитку має пошук інформації, пов'язаної з питаннями здоров'я, взаємодії з органами державної влади. Зроблено висновок про недостатній рівень залучення населення Карпатського регіону до користування послугами мережі «Інтернет». Відзначено певне уповільнення та недостатнє координування й упровадження ІКТ, зокрема електронного урядування, наявність цифрової нерівності у використанні ІКТ. На основі аналізу індикаторів індексу глобальної конкурентоспроможності охарактеризовано проблеми у сфері розширення можливостей людського розвитку в Україні. Відзначено переважно низхідну тенденцію щодо розвитку сфер, причетних до розширення можливостей людського розвитку в умовах переходу до інформаційної економіки – освіти, охорони здоров'я, сфери праці, науки та інновацій. Визначено актуальні орієнтири у здійсненні державної соціальної політики у цій сфері.

Ключові слова: людський розвиток, інформаційне суспільство, інформаційна економіка, соціальна політика, людський капітал, Карпатський регіон.

Semiv L. HUMAN DEVELOPMENT IN THE INFORMATIONAL ECONOMY: CHALLENGES TO SOCIAL POLICY

The scientific hypothesis about the influence of the components of the informational environment on the expansion of human development is tested. The trends in the Ukrainian information space on the level of implementation of informational technology in human life are revealed. The sample survey about living conditions of households in Ukraine in general and the oblasts of the Carpathian region, in particular, is conducted. The ways of use of Internet services by households for involvement of the population in various spheres of public activity and their influence on human development of the oblasts of the Carpathian region are analyzed. The analysis showed a significant reduction in the share of households by objectives: education and training (formal education in school and higher education, distance education, including online activities); software download. The search for information related to health issues and interaction with public authorities has great potential for human development. The paper concludes that the population of the Carpathian region is insufficiently involved in the use of Internet services. Based on the analysis of indicators of the Global Competitiveness Index, the problems in the field of expanding human development opportunities in Ukraine are described. There is mainly a downward trend in the development of areas involved in expanding human development opportunities in the transition to the information economy - education, health, labor, science and innovation. Relevant guidelines for the implementation of state social policy in this area are identified. Social policy as a direction of state regulation of the economy requires a transition from mostly passive to active and effective state social policy. It is necessary to update the mechanisms for conducting active social policy at the level of the state, various administrative, public organizations, and enterprises. Social policy must be closely linked with the implementation of internal reforms in the country (education, health, pensions, taxes and wages, etc.). Social policy measures should be coordinated with measures of other types of state policy - migration, the formation and development of the middle class, the policy of investing in human capital.

Keywords: human development, information society, information economy, social policy, human capital, Carpathian region.

Постановка проблеми. На рубежі тисячоліть увага світової наукової спільноти прикута до розгляду різноаспектних сторін концепції постіндустріального суспільства, за якою головними факторами

виробництва є інформація і знання. Майбутній тип суспільства вчені, дослідники називають постіндустріальним, інформаційним, суспільством ризику, споживання, ціннісних змін, суспільством

вражень тощо, через що у науковому та прикладному вжитку з'являються поняття «економіка знань», «інформаційна економіка», «креативний сектор економіки», «економіка дарування» тощо.

Для розкриття засад нової суспільної реальності на світовому рівні фахівцями ЮНЕСКО розроблено програму «Інформація для всіх» (2000 р.) [1]. Тоді ж побачив світ документ під назвою «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства», в якому містилися положення, принципи здійснення політики щодо формування і розвитку інформаційного суспільства. Серед них надважливими є такі: використання можливостей цифрових технологій для стимулювання конкуренції, економічного зростання та зростання зайнятості; подолання електронно-цифрового розриву між «інформаційно багатими та бідними»; всезагальна участь країн у всесвітньому інформаційному поступі; забезпечення міжнародної і регіональної співпраці країн, різних суб'єктів діяльності у розвитку інформаційних технологій [1].

Тому, з огляду на величезний масштаб поширення інформаційних технологій у сфері матеріального виробництва і сфери послуг, перетворення інформації на один із важливих факторів розвитку економіки, прогресу суспільства та окремої особи, сучасна економіка трансформується в інформаційну економіку, в якій більша частка ВВП забезпечується виробництвом, обробкою, зберіганням і поширенням інформаційних знань. В інформаційній економіці домінують виробництво та споживання інформаційних і духовних благ і постматеріалістичних цінностей. Сучасні, в певному сенсі модерні соціально-економічні умови, відкривають нові можливості для людського розвитку, формують нові виклики для державної соціальної політики, необхідність яких докладно обґрунтована у Доповіді про світовий розвиток 2019 під назвою «Зміна характеру праці» [2] та у Доповіді про стан людського розвитку за 2019 р. під назвою «За межами доходів, за межами середніх показників, за межами сьогодення: нерівність людського розвитку в XXI столітті» [3]. Активна та ефективна державна соціальна політика в умовах переходу до інформаційної економіки має найбільше точок дотику із заходами політики людського розвитку, зокрема в частині розширення можливостей розвитку людського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку людського потенціалу у світовій науковій спільноті дискутуються з початку останнього десятиліття ХХ ст., з часу появи першої Доповіді ООН про людський розвиток і щорічно продовжують розвиватися у низці досліджень світового рівня. В українських наукових колах пріоритетною і визнаною у цьому плані є діяльність науковців Інституту демографії та соціально-економічних досліджень НАН України, діяльність багатьох інших учених, в коло інтересів яких входять означені проблеми (В. Антонюк, Л. Безтелесна, Д. Богиня, І. Бондар, Н. Власенко, О. Власюк, С. Вовканич, В. Геєць, Н. Голікова, О. Грішнова, Т. Заяць, М. Кизим, М. Кім, А. Колот, І. Кочума, І. Куценко, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Онікієнко, Й. Радецький, В. Семиноженко, О. Стефанишин ін.). Попри великий масштаб

напрацювань з цієї проблематики, залишається багато важливих невисвітлених питань, пов'язаних із виробленням заходів державної соціальної політики щодо різних аспектів людського розвитку в умовах інформаційної економіки.

Мета статті – перевірити наукову гіпотезу щодо впливу складових інформаційного середовища на розширення можливостей людського розвитку; проаналізувати напрями використання послуг мережі «Інтернет» домогосподарствами як шляхів залучення населення до різних сфер суспільної діяльності та охарактеризувати їхній вплив на людський розвиток областей Карпатського регіону; на основі аналізу індикаторів індексу глобальної конкурентоспроможності окреслити не вирішені проблеми у сфері розширення можливостей людського розвитку в Україні та визначити актуальні орієнтири у здійсненні державної соціальної політики у цій сфері.

Основні результати дослідження. Прорив у розвитку й використанні цифрових технологій як нових факторів виробництва та діяльності змінює саму людину, середовище її життєдіяльності. Як наслідок, змінюється та зростає рівень і якість життя, традиційна зайнятість заміщується дистанційною, активізуються комунікації, спілкування відбувається у дистанційному форматі, специфічно соціалізуються різні групи населення, зрештою, трансформуються цінності і культура. Стає, як ніколи, доступною участь усіх людей у програмі «Освіта для всіх», у спільному використанні і розширенні нагромаджених людством знань, обмін ними для подальшого суспільного прогресу, соціально-економічного зростання і розширення можливостей людського розвитку.

З позицій теорії людського розвитку, зокрема концепції розширення можливостей людини, метою людського розвитку є створення такого середовища, яке надає людям можливість прожити довге, здорове й творче життя, мати доступ до ресурсів, необхідних для підтримки достойного рівня життя. Отже, сучасне соціально-економічне середовище, насичене та пронизане інформаційними та комунікаційними технологіями як домінуючим засобом виробництва та діяльності в інформаційній економіці, потребує інформаційно та інтелектуально розвинених працівників. На користь того, що в інформаційному суспільстві формується новий тип людини – людини інформаційної [4, с. 90-92], свідчать процеси інформатизації в країні за безпосередньою участю людини, мовна комунікація, інформаційна безпека, новий формат здійснення соціальних комунікацій і соціальних взаємодій тощо. Новий інформаційний тип людини, наявність і зростання чисельності інформаційно та інтелектуально розвинутих працівників зумовлені підвищенням конкурентоспроможності останніх, суттєвим зростанням вкладень у людський потенціал, пошуком морально-психологічних та економічних стимулів, які сприятимуть зростанню ініціатив, творчості, продуктивності творчої праці.

Схвалена у 2013 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [5] визначає засади проникнення (упровадження) інформаційно-комуні-

каційних технологій в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави. Зазначені у ній напрями більшою чи меншою мірою стосуються питань розвитку людського потенціалу. І не тільки основних аспектів людського розвитку (добробут, освіченість, здоров'я), але й інших важливих сфер суспільного життя, які сприяють розширенню можливостей людського розвитку – інформаційна інфраструктура, доступ до інформації та знань, е-економіка, електронне урядування, е-демократія, е-освіта, наука та інновації, е-культура, е-медичина, охорона навколишнього природного середовища та інформаційна безпека формують інформаційне середовище для розвитку економіки та, відповідно, розширюють поле можливостей розвитку людського потенціалу.

Перевіримо таку наукову гіпотезу: означені складові інформаційного середовища впливають на розширення можливостей людського розвитку. Про інтенсифікацію впровадження інформаційних технологій у більшість сфер людського життя та діяльності, про рівень зростання доступу до інтернету у різних сферах людської діяльності – про ті та інші тенденції в українському інформаційному просторі можна отримати інформацію з вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України, зокрема й областей Карпатського регіону.

Позитивна динаміка зростання частки домогосподарств, які мають доступ до послуг мережі

«Інтернет» вдома, засвідчує, що включення людини у всі сфери діяльності неможливе без сучасних інформаційно-технічних засобів, які суттєво розширюють спектр можливостей людського розвитку. Від рівня мотивації і здатності (ресурси, знання тощо) населення використовувати інформаційно-комп'ютерні технології залежить, якою мірою можна очікувати зростання в країні можливостей для розвитку людського потенціалу. Передусім це стосується сфери праці, в якій відзначається зростання вимог до професійно-кваліфікаційних характеристик працівників, зайнятих у сфері ІКТ та інших сферах; поширення інтелектуальних за змістом нових видів діяльності; зростання трудової міграції, виникнення нових форм зайнятості, включно з дистанційною. Сучасний розвиток освітньої сфери немислимий без ІКТ у навчальному процесі, дистанційних платформ і режимів навчання, активізації академічної мобільності та освітньої міграції.

За 2010-2018 рр. частка домогосподарств, які мають доступ до інтернету, зростає по Україні майже утричі. У 2018 р. столиця перевищила середнє значення показника по Україні на 23,7%. Області Карпатського регіону мали дещо вищу частку домогосподарств, підключених до інтернету, ніж їх було у середньому по Україні (крім Івано-Франківської обл.), що свідчить про наявність цифрової нерівності у міжрегіональному розрізі, а також певні переваги і дещо вищий потенціал можливостей людського розвитку цих областей (рис. 1).

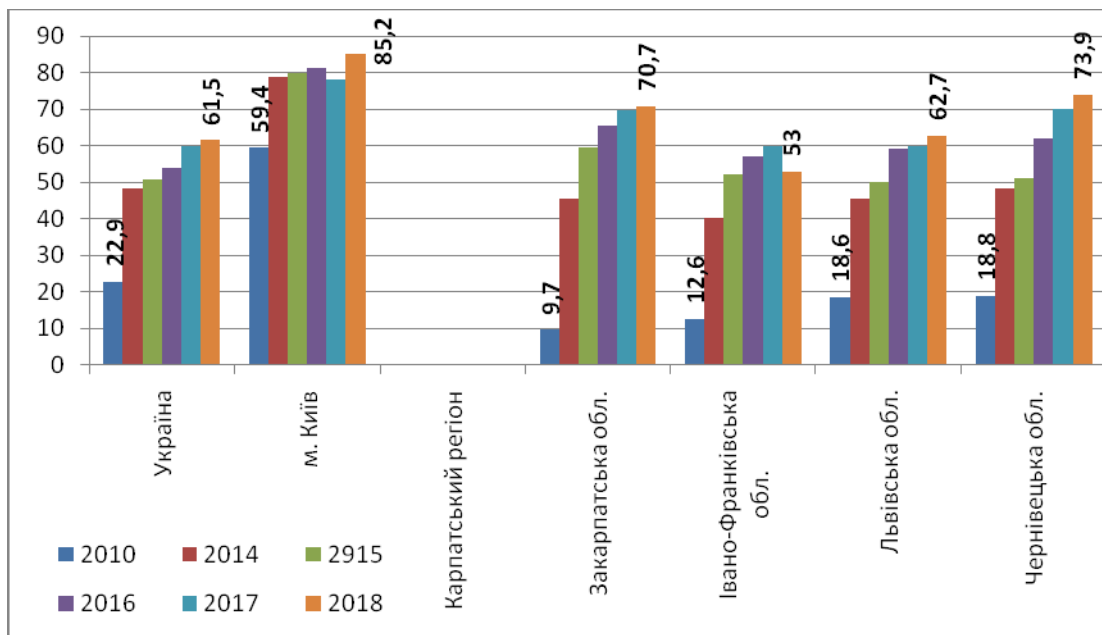

Рис. 1. Частка домогосподарств, які мають доступ до послуг мережі «Інтернет» вдома, в областях Карпатського регіону та м. Києві, %

Примітка: підписи даних за 2010 та 2018 рр.
Джерело: [6, с. 316].

З якою метою населення користується послугами мережі «Інтернет», за якими напрямами домогосподарства залучаються до різних сфер життєдіяльності через всесвітню мережу та який це може чинити вплив на людський розвиток? Відповіді

на запитання можемо отримати, проаналізувавши частки обстежуваних домогосподарств, які користувалися інтернетом в областях Карпатського регіону та, для порівняння, в м. Києві (табл. 1).

Розподіл населення областей Карпатського регіону та м. Києва за ознакою користування послугами мережі «Інтернет» за 2010-2018 рр., %

Показник	Закарпатська обл.			Івано-Франківська обл.			Львівська обл.			Чернівецька обл.			м. Київ		
	2010 р.	2016 р.	2018 р.	2010 р.	2016 р.	2018 р.	2010 р.	2016 р.	2018 р.	2010 р.	2016 р.	2018 р.	2010 р.	2016 р.	2018 р.
Частка населення, яке за останні 12 місяців користувалося послугами мережі «Інтернет», %	16,1	64,5	71,7	11,9	54,9	64,9	16,4	53,7	58,4	19,8	61,0	64,3	48,5	72,2	76,4
у т.ч. для взаємодії з органами державної влади	...	0,0	1,0	4,8	1,0	2,0	2,1	1,3	0,3	0,4	4,4	4,7	4,7	2,4	3,8
навчання та освіти	58,7	28,2	29,1	59,4	30,3	19,9	59,2	31,7	23,9	58,6	35,2	25,4	42,9	28,1	30,4
читання/скачування газет, журналів у режимі онлайн	53,6	24,1	30,4	25,9	27,7	23,4	32,7	30,3	32,3	28,7	19,2	11,3	44,9	30,8	33,2
скачування фільмів, зображень, музики; перегляду телебачення чи відео тощо	...	75,2	78,7	...	73,8	66,3	...	61,2	65,5	...	49,6	58,2	...	45,2	50,6
гри у відео- чи комп'ютерні ігри або їх скачування	...	40,9	48,0	...	40,3	32,3	...	41,2	31,6	...	49,5	39,3	...	29,4	18,4
скачування програмного забезпечення	...	0,7	2,5	...	4,2	5,3	...	2,5	2,5	...	3,9	4,0	...	7,5	6,3
телефонних переговорів через інтернет/VoIP (Skype, iTalk, через вебкамеру)	...	64,2	59,7	...	61,5	40,3	...	51,1	44,7	...	56,3	50,8	...	46,7	52,5
спілкування	60,7	62,7	55,2	47,8	57,6	54,1	56,1	54,4	56,7	66,7	55,3	52,9	55,8	40,7	53,7
банківського обслуговування	0,8	6,2	6,7	6,4	13,0	16,5	0,6	8,1	7,3	2,0	5,4	11,1	10,4	20,5	28,2
пошуку інформації, пов'язаної з питаннями здоров'я як для себе, так і для інших	36,6	29,7	36,1	24,2	33,2	37,6	29,9	22,8	27,0	28,9	19,5	29,5	39,7	41,3	35,8

Джерело: [7, с. 291, 292, 294, 300, 301].

Аналіз розподілу населення досліджуваних територій за цим критерієм, проведений з 2010 по 2018 рр., дозволяє перевірити гіпотезу про появу нових можливостей для реалізації різноманітних функціональних та якісних аспектів життєдіяльності, особистісної самореалізації, навчання, співробітництва на основі ІКТ. У всіх областях і м. Києві відзначається зростання частки населення, яке за останні 12 місяців користувалося послугами мережі «Інтернет» (вдома, на роботі, за місцем навчання, в інтернет-кафе/клубі, в інших місцях), що свідчить про посилення тенденції проникнення світової мережі в усі сфери життєдіяльності людини.

Аналізуючи напрями користування інтернетом для розширення можливостей людського розвитку, передусім звернемо увагу на навчальні та освітні цілі (формальна освіта у системі шкільної та вищої освіти, дистанційна освіта, включно з онлайн-діяльністю). Водночас впадає у вічі суттєве скорочення за цим напрямом у 2010-2018 рр. частки домогосподарств областей Карпатського регіону – у два і більше разів; лише у м. Києві скорочення частки становило 12,5%. Очевидно, причину такого стану можна пояснити тим, що зростає частка домогосподарств, які віддають перевагу, крім навчання й освіти, іншим видам діяльності (відео- чи комп'ютерні ігри, ознайомлення з інформацією у ЗМІ, спілкування, пошук інформації за власними уподобаннями тощо).

Незначне зростання частки домогосподарств, яке використовує інтернет в областях Карпатського регіону, стосується скачування програмного забезпечення, що можна розглядати як використання програмних засобів для виконання виробничих,

організаційних, управлінських, дослідницьких та інших завдань за місцем роботи на підприємстві, в організації чи дистанційно вдома. Але величина цієї частки домогосподарств є дуже незначною порівняно з іншими напрямками використання інтернету.

Звертає увагу такий напрям у використанні інтернету, як пошук інформації, пов'язаної з питаннями здоров'я як для себе, так і для інших. Частка домогосподарств, які потребують для цього інтернету, становить приблизно третину відповідей, що не є достатнім для того, щоб стверджувати про вагомість цієї форми інформаційної активності для розширення можливостей людського розвитку. Як правило, респонденти відзначали випадки, коли потрібна було знайти в інтернеті інформацію про травми, хвороби, харчування та інформацію про способи покращення стану здоров'я.

Факт використання інтернету для взаємодії з органами державної влади респонденти відзначили на рівні декількох відсотків, що свідчить про великі резерви та невикористані можливості суспільних онлайн-інститутів у справі покращення розвитку людського потенціалу. Сьогодні ще недостатньо координується процес упровадження електронного урядування. Оскільки діяльність державних органів має бути спрямована на обслуговування інтересів і задоволення потреб громадян, розвиток системи електронного урядування не тільки уможливило відкритий діалог і функціональну взаємодію влади з кожним громадянином [8, с. 155-156]. Забезпечення повноцінного доступу громадян до інформації про діяльність влади сприятиме підвищенню довіри до влади, рівня легітимності політичних інститутів та

ефективності державної політики, активізації діалогу між владою і суспільством [8, с.159]. Саме такі механізми сприятимуть зростанню ролі соціального капіталу особи, груп населення як одного з важливих аспектів розвитку людського потенціалу.

З аналізу розподілу населення областей Карпатського регіону та м. Києва про користування послугами мережі «Інтернет» за 2010-2018 рр. можна зробити висновок не тільки про недостатній рівень залучення населення Карпатського регіону до користування інтернетом, але й про певне уповільнення і недостатнє координування та упровадження інформаційних і комунікаційних технологій у країні, зокрема електронного урядування, наявність цифрової нерівності у використанні ІКТ, низький рівень комп'ютерної грамотності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

За інших варіантів використання мережі «Інтернет» розподіл відповідей засвідчує пріоритетність вибору (за величиною показників) більш традиційних форм використання мережі – комунікаційної активності (користування електронною поштою), пізнавально-рекреаційної активності (пошук інформації з тем, що цікавлять, тощо).

Згідно з першою світовою Доповіддю ООН (1990 р.), в основі розвитку людини лежить вибір найбільш важливих аспектів її життя: довге та здорове життя, освіта, підтримка гідного рівня життя. З часом концепція людського розвитку була доповнена та розширена новими аспектами: співробітництво, справедливість і безпека. Відсутність у соціально-економічному, громадському, трудовому, особистісному житті перелічених варіантів людського вибору обмежує та робить недоступними багато інших можливостей для людини.

Щодо впливу на людський розвиток інформаційного середовища, то, як зазначають автори дослідження [5, с. 102]: «Перед людиною є вибір: використовувати мережу як розвагу або за її

допомогою займатися власною освітою. І цей вибір залежатиме не від факту наявності інтернету, а від виховання і соціального оточення людини мережева реальність є місцем прояву яскраво виражених особових якостей». Тому інформаційне середовище створює умови для людського вибору не тільки в освіті, але й у праці у різних формах, у сфері збереження здоров'я, співробітництва, безпеки, у справедливому розподілі інформаційних благ тощо. Відтак трактування гіпотези про вплив поширення ІКТ на зростання позитивних тенденцій у сфері людського розвитку є далеко не однозначним і не лінійним. Слід поглиблювати дослідження, які би відстежували мотивацію бізнесу та громадян розширювати можливості використання ІКТ для модернізації і розвитку різних сфер економічної діяльності з акцентом на їхніх перевагах і недоліках для людського розвитку.

Поширення інформаційних технологій у сферах матеріального виробництва та послуг у глобальному масштабі як один з основних факторів підвищення конкурентоспроможності країни є основою для розбудови в Україні інформаційної економіки (чи цифрової економіки та цифрового ринку). В інформаційній економіці, яка базується на використанні інформації, знань, матеріалізації науково-технічних досягнень, технологічних нововведень, якісних змін у змісті праці та соціалізації трудових відносин тощо, потребують вирішення проблеми інтелектуалізації трудової діяльності, посилення інноваційного розвитку як умов високої конкурентоспроможності країни, як умов для розширення можливостей людського розвитку та зростання добробуту населення.

Для ілюстрації зазначеного проаналізуємо зміну щорічних позицій України за індексом глобальної конкурентоспроможності у світі, а також охарактеризуємо їхні наслідки для розширення можливостей людського розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Індекс глобальної конкурентоспроможності України у 2014-2018 р.р.

Показник	2014-2015 рр. (144 країни)	2015-2016 рр. (140 країн)	2016-2017 рр. (138 країн)	2017-2018 рр. (137 країн)
Місце країни за індексом	76	79	85	81
Охорона здоров'я і початкова освіта	43	45	54	53
Охорона здоров'я	82	82	83	84
Початкова освіта	32	34	50	43
Вища освіта та професійна підготовка	40	34	33	35
Ефективність ринку праці	80	56	73	86
Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій	69	80	78	74
Інновації	81	54	52	61

Джерело: [9].

Упродовж зазначеного періоду за показниками та індикаторами конкурентоспроможності рейтинг України загалом знижувався – з 76 (2014-2015 рр.) до 81 місця (2018 р.), у 2019 р. вона посіла 85 місця [10]. За індикаторами охорони здоров'я як сфери, яка забезпечує здорове й тривале життя населення, країна щорік втрачає рейтингові позиції. Зокрема, за показником очікуваної тривалості життя при народженні ми – на 92 місці у світі. Навіть за показниками початкової освіти, за якою Україна демонструє відносно кращі результати порівняно з іншими країнами світу, простежується пониження

рейтингу. Зокрема, зменшення чисельності населення відповідної демографічної групи в Україні призвело до втрати у рубриці «Зарахування до початкової освіти» понад 30 рейтингових пунктів (31 місце у 2014-2015 рр. та 62 місце у 2017-2018 рр.). За індикаторами вищої освіти та професійної підготовки впродовж аналізованого періоду Україна перебувала майже на одних і тих самих щаблях рейтингу.

Щодо ефективності ринку праці, то пониження рейтингу країни за аналізований період (країна перемістилася з 56 місця у 2015-2016 рр. на 86 місце у 2018 р.) вказує на певні проблеми у його

функціонуванні. Відстеження ефективності ринку праці проводилося за двома показниками: здатністю країни утримувати таланти та здатністю країни їх залучати. Рейтинги (відповідно 129 та 106 місця у 2018 р.) вказують на невіршеність багатьох питань із забезпечення економіки працівниками інтелектуальної праці та високої кваліфікації. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій для підвищення конкурентоспроможності країни засвідчує покращення з року в рік ситуації у цій сфері. На користь цього вказують такі об'єктивні факти: обмін інформацією відбувається миттєво та має глобальний і транскордонний характер; зростає не тільки швидкість і можливості збору, обробки, зберігання, передання інформації, доступу до неї, але й суттєво зростає доступ до неї з метою розвитку різних сфер людської діяльності. Зазначені процеси ускладнюються проблемою інформаційної нерівності і бідності; поширюються нові форми зайнятості населення, збільшується чисельність зайнятих в інформаційно-інтелектуально орієнтованих типах робіт тощо [11, с. 4].

Для характеристики інформаційної економіки важливим є аналіз блоку інноваційного розвитку. Позитивну тенденцію руху країни з 81 на 61 місце у рейтингу забезпечують такі індикатори: здатність до інновацій, якість науково-дослідних інститутів, співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці, наявність учених та інженерів. Порівняння даних за 2016-2017 рр. та 2017-2018 рр. за параметрами якості науково-дослідних інститутів, а також співпраці університетів та промисловості у дослідженнях та розробці показує, що Україна різко втратила рейтингові позиції, перемістившись відповідно з 50 на 60 місце та з 57 на 73. Через незадовільну інноваційну активність підприємств (суттєво скоротилася кількість інноваційних підприємств, щорічно знижується рівень упровадження інновацій), через невисокий рівень затребуваності наукових розробок та інновацій у національній економіці, а також через незадовільний рівень співпраці університетів та промисловості у дослідженнях і розробленні потенційні можливості представників інтелектуальної, наукової та висококваліфікованої праці скорочуються і залишаються нереалізованими. Соціально-економічна ситуація в країні спонукає таких працівників активно звертатися до форм заробітчанства у своїй сфері діяльності, через канали академічної мобільності та освітньої міграції знаходити гідне застосування своєї праці та інтелекту за кордоном.

Висновки. Отже, значне зниження рейтингу України майже за всіма розглянутими показниками засвідчує зміну позицій країни загалом і за різними аспектами людського розвитку. В аналізованому періоді визначається низхідна, понижувальна тенденція щодо розвитку сфер, причетних до розширення можливостей людського розвитку в умовах переходу до інформаційної економіки – освіти, охорони здоров'я, сфери праці, науки та інновацій. Відтак соціальна політика як напрям державного регулювання економіки, органічна частина внутрішньої політики держави, спрямована на забезпечення добробуту й усебічного розвитку громадян і суспільства, потребує оновлення механізмів (напрямів, методів) проведення активної

соціальної політики на рівні держави, різних управлінських, громадських організацій, підприємств. Соціальна політика має бути тісно пов'язаною та невіддільною від здійснення внутрішніх реформ у країні (освітньої, медичної, пенсійної, податків і оплати праці тощо), інших видів державної політики – міграційної, становлення і розвитку середнього класу, політики вкладень у людський капітал тощо. Тим самим соціальна політика відповідатиме на численні виклики, які диктують швидкі темпи інформаційного й технологічного розвитку в умовах глобалізації для розширення можливостей людського розвитку.

На жаль, останніми десятиліттями державна соціальна політика України є переважно пасивною, об'єктами її є потребуюче, бідне українське населення з низьким рівнем та якістю життя. Тоді як у Конституції України проголошена ідея соціальної держави, пізніше напрацьована одноімenna концепція гарантує таке: забезпечення благополуччя особистості і добробуту суспільства на засадах соціальної справедливості і солідарності у розподілі результатів суспільної праці; забезпечення стандартів гідного життя; здійснення активної та ефективної державної соціальної політики для покращення добробуту, створення умов безпечної життєдіяльності, вільний і всебічний розвиток особистості [12].

Список використаних джерел

1. *Стратегический план (2008-2013 гг.)*. 2008. 23 с. *Информация для всех*: сайт. URL: <http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/sp813.pdf>
2. *Доклад о мировом развитии 2019 «Изменение характера труда»*. Вашингтон, округ Колумбия: Всемирный банк. DOI: 10.1596/978-1-4648-1328. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/publication/wdr2019>
3. *Human Development Report 2019 «Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century»*. *United Nations Development Programme*: Website. DOI: <https://doi.org/10.18356/838f78fd-en>
4. Воронкова В. Г. *Становлення інформаційного суспільства як цивілізаційної парадигми розвитку сучасної України за доби глобалізації: теоретико-методологічні та прагматологічні виміри*: монографія. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 270 с.
5. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>
6. *Регіони України 2019*: стат. зб. Ч. 1. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 309 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf
7. *Регіони України 2016*: стат. зб. Ч. 1. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 316 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/12/zb_ru1ch2016w.zip

8. *Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства*: навч. посіб. / наук. ред.: Ю. П. Сурмін, А. М. Михненко; авт. кол.: Ю. П. Сурмін, А. М. Михненко, Т. П. Крушельницька та ін. К.: НАДУ, 2011. 388 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/ee3e477d-f21c-440f-815b-c71ef79627cb.pdf

9. *Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018. Економічний дискусійний клуб*: сайт. 28.09.2017. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>

10. Schwab K. *The Global Competitiveness Report 2019*. 666 p. *World Economic Forum*: Website. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

11. Дубов Д. В., Ожеван О. А., Гнатюк С. Л. *Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості*: аналіт. доп. К.: НІСД, 2010. 64 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/informaciyne-suspilstvo-v-ukraini-globalni-vikliki-ta-nacionalni>

12. Концепція соціальної держави України: проект закону України від 02.04.2008 р. № 2312. *Ліга закон*: сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A?an=3>

References

1. Strategicheskii plan (2008-2013 gg.) [Strategic Plan (2008-2013)] (2008). *Information for everyone*: Website. Retrieved from <http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/sp813.pdf> [in Russian].

2. *Doklad o mirovom razvitii 2019 «Izmeneniye kharaktera truda» [World Development Report 2019 «Changing the Nature of Work»]* (2019). Washington DC: World Bank. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11159-019-09762-9> [in Russian].

3. Human Development Report 2019 «Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century» (2019). *United Nations Development Programme*: Website. DOI: <https://doi.org/10.18356/838f78fd-en>

4. Voronkova, V. H. (2017). *Stanovlennya informatsiynoho suspil'stva yak tsyvilizatsiynoyi paradyhmy rozvytku suchasnoyi Ukrayiny za doby hlobalizatsiyi: teoretyko-metodolohichni ta prakseolohichni vymiry [Formation of information society as a civilization paradigm of the development of modern Ukraine in the era of globalization: theoretical, methodological and praxeological aspects]*. Zaporizhya: ZSEA. [in Ukrainian].

5. *Stratehiya rozvytku informatsiynoho suspil'stva v Ukrayini [Strategy for the development of the information society in Ukraine]* (2013). Approved by the

order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on 2013, May 15, 386-r. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

6. *Rehiony Ukrayiny 2019*. Ch. 1 [Regions of Ukraine 2019. P. 1]: Statistical publication (2019). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf [in Ukrainian].

7. *Rehiony Ukrayiny 2016*. Ch. 1 [Regions of Ukraine 2016. P. 1]: Statistical publication (2016). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/12/zb_ru1ch2016w.zip [in Ukrainian].

8. Surmin, Yu. P. (Ed.), Mykhnenko, A. M. (Eds.), & Krushelnyska, T. P., et al. (2011). *Vzayemodiya orhaniv derzhavnoyi vlady ta hromadyans'koho suspil'stva [Interaction of public authorities and civil society]*: Manual. Kyiv: NAPA. Retrieved from http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/ee3e477d-f21c-440f-815b-c71ef79627cb.pdf [in Ukrainian].

9. *Pozytysiya Ukrayiny v reytynhu krayin svitu za indeksom hlobal'noyi konkurentospromozhnosti 2017-2018 [Position of Ukraine in the ranking of countries according to the index of global competitiveness 2017-2018]* (2017, Sep 28). *Economic discussion club*: Website. Retrieved from <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> [in Ukrainian].

10. Schwab, K. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum*: Website. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

11. Dubov, D. V., Ozhevan, O. A., & Hnatyuk, S. L. (2010). *Informatsiynе suspil'stvo v Ukrayini: hlobal'ni vyklyky ta natsional'ni mozhlyvosti [Information society in Ukraine: global challenges and national opportunities]*: Analytical Report. Kyiv: NISS. Retrieved from <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/informaciyne-suspilstvo-v-ukraini-globalni-vikliki-ta-nacionalni> [in Ukrainian].

12. *Kontseptsiya sotsial'noyi derzhavy Ukrayiny [The concept of the welfare state of Ukraine]* (2008). Draft of the Law of Ukraine, dated 2008, Apr 02, 2312. *Liga zakon*: Website. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A?an=3> [in Ukrainian].

Надійшло 01.11.2020 р.